

Przegląd zagranicznych opracowań naukowych

Pavel Salák, *Nejen pro válečný konflikt (Právní regulace nebojové činnosti armády v 18.–20. století)* (Nie tylko do celów zbrojnych. Regulacja prawna niebojowych zadań armii od XVIII do XX w.), Masarykova univerzita, Brno 2013, ss. 240, ISBN 978-80-210-6519-2.

Nie tylko do celów zbrojnych to tytuł monografii autorstwa Pavla Saláka, która ukazała się w 2013 r. w ramach serii Pisma Wydziału Prawa na Uniwersytecie Masaryka w Brnie. Autor, pracownik naukowy tegoż wydziału, pochylił się w recenzowanej publikacji nad zagadnieniem bardzo istotnym z punktu widzenia zarządzania państwem, a mianowicie nad niebojowymi zadaniami armii. Przedmiotem badań prowadzących do powstania książki były źródła prawa od XVIII w. do dziś i praktyka ich stosowania w państwie Habsburgów, jego sukcesorze – Pierwszej Republice Czesosłowackiej (1918–1938) i jej następczyniach, aż po Republikę Czeską powstałą w 1993 r. Skrupulatnie wykorzystano też literaturę czesko-, słowacko- i niemieckojęzyczną.

Osią rozważań P. Saláka stał się dualistyczny podział dodatkowych zadań wojska na wykonywane w ramach zachowania porządku publicznego oraz służące przewyciężaniu sytuacji nadzwyczajnych, takich jak klęski żywiołowe. Pierwsze z nich uznano za rodzaj działań zbrojnych, drugie zaś zaliczono do aktywności

pomocniczej. Jak wynika z ustaleń autora, ta ostatnia niosła ze sobą częstokroć ryzyko wykorzystywania żołnierzy jako taniej siły roboczej. We wszystkich badanych systemach, aż do ostatnich zmian, państwo dysponowało bardzo liczną armią, co miało duże znaczenie przy stosunkowo niewielkiej liczbie ludności. Stąd pojawiała się pokusa różnorodnego wykorzystania wojska. Krajowe ustawodawstwo dotyczące asenterunku, czyli systemu przymusowego poboru rekruta, jaki stosowano w Austrii, a później w Austro-Węgrzech, tylko generalnie wyznaczało zadania sił zbrojnych. Jednak, jak ustalił P. Salák, akty wykonawcze z czasem precyzowały i rozszerzały ogólne założenia ustaw w tym zakresie.

Punktem zwrotnym stał się rok 1866, kiedy to wprowadzono Landwehrę – wykorzystywaną w czasie pokoju formację służby czynnej (*Aushilfe*). Wśród jej szeroko zakrojonych zadań wymieniono m.in. eskortę, ochronę budynków, a także egzekucję wojskową, niestosowaną w późniejszym okresie w państwie czechosłowackim.

Pierwsza Republika kontynuowała tradycje wojskowe C.K. Monarchii, choć z pobudek narodowych i wskutek nieposiadania rezerw zdolnych do podejmowania zadań niebojowych wprowadzono w niej nowe przepisy dotyczące armii. Ustawa z 1923 r. kładła nacisk na pomocnicze wykorzystanie armii do zadań niewymagających użycia siły. Jednakże niepokoje drugiej połowy lat trzydziestych XX w. przyczyniły się do nowelizacji tego aktu. W 1937 r. nadano bowiem wojsku ponownie prawo przywracania pokoju wewnętrznego z możliwością zastosowania siły, w tym przy użyciu broni w sytuacjach wyjątkowych. Rozwiązanie to nie budziło jednak zasadniczych sprzeciwów ze względu na ówczesne nieistnienie alternatywnych środków zaprowadzania porządku za pomocą chociażby gazu łzawiącego czy amatek wodnych.

W powojennym ludowym państwie czechosłowackim armia uległa upolitycznieniu. Ustawodawstwo rozszerzyło bowiem zadania wojska o te, które konieczne były dla budowy państwa socjalistycznego – i to nie tylko w sensie dosłownym, ale i propagandowym. Niepraktykowane dotąd „podporządkowanie miecza todzie” znalazło wyraz w ustawie z 1949 r. Jej przepisy, mocno nacechowane ideologicznie, pozwalały zaprząć jednostki wojskowe do zadań tzw. „służby pracy”. Żołnierze wykorzystywani byli początkowo do usuwania powojennych zniszczeń, zaś z czasem znajdowali zatrudnienie w państwowych fabrykach, gdzie „przodowali klasie robotniczej”. Nie wpłynęło to jednak negatywnie na morale wojskowych, gdyż wielu z nich przydzielenie do pracy poza jednostką uznawało za szansę uniknięcia zupełnego podporządkowania się reżimowi komunistycznemu i surowości dyscypliny w armii.

P. Salák zanalizował także wpływ prawa na możliwość działań wojska w trakcie Praskiej Wiosny i gotowość do podjęcia interwencji w roku 1989. Z punktu widzenia czytelnika polskiego wart odnotowania jest fakt, że w Republice Czeskiej pięć lat wcześniej niż w Polsce, czyli w roku 2005, zaprzestano przymusowego poboru do wojska. Momentu tego nie należy jednak uznawać za odejście od wykorzystania armii do celów niemilitarnych. Wcześniej, w 1999 r., ustawodawca czeski precyzyjnie zdefiniował niebojowe zadania sił zbrojnych. Stało się tak za przyczyną chaosu i bezradności służb porządkowych towarzyszących powodzi w roku 1997. Przy okazji zmian ustawy szczegółowo dookreślono prawnie instytucję obrony cywilnej. Wprowadzając nowe przepisy, nie uniknięto sporów o źródła finansowania pomocniczych zadań wojska.

Recenzowaną pracę napisano przystępnym językiem, zrozumiale oddającym niuanse wiedzy z zakresu prawa, historii powszechnej oraz historii wojskowości, co umożliwia zapoznanie się z genezą aktualnego stanu prawnego. Napisana w sposób niezwykle rzetelny książka P. Saláka imponuje skrupulatnością rekonstrukcji historycznoprawnej oraz analizy obecnego stanu prawnego. Jej niewątpliwą zaletą jest przekrojowe potraktowanie tematu. Choć na pierwszy rzut oka rozpiętość czasowa dokonanego przeglądu wydaje się trudna do pogodzenia z potrzebą uzyskania gruntowności opisu, to jednak autor znakomicie poradził sobie z przechodzeniem pomiędzy różnymi okresami historii czeskiej, eksponując elementy prawnej kontynuacji, istotne zmiany przepisów prawa czy punkty zwrotne w dziejach jego ojczystej armii.

Jakub Kruczek